

Стоцький В.В.

Плюралізм як індикатор демократичності соціально-політичних перетворень у суспільстві

Розглядається допустимий у суспільстві плюралізм у соціальній, політичній, освітній, культурно-виховній, релігійній сфері як показник демократичності перетворювального процесу. Показано, що плюралізація сприяє індивідуалізації та встановленню постмодерної реальності.

Ключові слова: плюралізм, толерантність, традиції, стабільність, демократія, міжкультурний діалог, полікультурність, політична криза.

плюрализация способствует индивидуализации и установлению постмодерной реальности.

Ключевые слова: плюрализм, толерантность, традиции, стабильность, демократия, межкультурный диалог, поликультурность, политический кризис.

Considered permissible pluralism in society in social, political, educational, cultural, educational, religious spheres as an indicator of the democratic transformation process. It is shown that the pluralization and individualization promotes the establishment of postmodern reality.

Key words: pluralism, tolerance, traditions, stability, democracy, intercultural dialogue, multiculturalism, political crisis.

УДК 316.722

Стоцький В.В.,
кандидат політичних наук,
доцент кафедри політичних наук і права
Південноукраїнського національного
педагогічного університету
імені К.Д. Ушинського

Рассматривается допустимый в обществе плюрализм в социальной, политической, образовательной, культурно-воспитательной, религиозной сферах как показатель демократичности преобразовательного процесса. Показано, что

Індикатором демократичності є забезпечення рівня ідеологічного плюралізму, свободи світогляду й віросповідання. Закріплений у Конституції України принцип плюралізму (ст. 15) сприяв утвердженню ідеологічного різноманіття. Конституція України гарантувала рівність прав і свобод незалежно від будь-яких ознак (ст. 24), право на свободу думки та вільне вираження поглядів і переконань (ст. 34), а також закріпила право на свободу світогляду й віросповідання (ч. 1 ст. 35).

П. Бергер і Т. Лукман вважають: «Плюралістична ситуація приходить разом з умовами соціальної зміни, і саме плюралізм є чинником прискорення через те, що сприяє підриву традиційних визначень реальності, яка чинить опір змінам» [1, с. 204]. Такі трансформаційні процеси характерні також для України.

Чверть століття незалежного політичного розвитку України зробило відчутними кількісні та якісні зрушення в багатьох сферах життєдіяльності, зокрема й релігійній сфері, яка була найбільш «зачиненою» в радянські часи. Релігійний плюралізм, що прийшов на зміну атеїзму, привів до зростання кількості релігійних громад та організацій. Згідно з даними Державного комітету статистики за понад 10 років кількість релігійних організацій зросла на 10 тис., досягнувши 34,6 тис. [2, с. 18]. Зростання конфесійного різноманіття представники церков розцінюють як таке, що розмиває духовні засади народу, його культуру й національну самобутність. Існує думка, що процес плюралізації сприяє «руйнуванню» національних систем світоглядних цінностей. Дійсно, плюралізація супроводжується послабленням колективної релігійної свідомості. Хоча важливим визнається також процес розширення простору для індивідуальної релігійної свідомості й ідентичності.

Плюралізація сприяє індивідуалізації та встановленню постмодерної реальності. Релігійний плюралізм виключає територіальну гегемонію тих чи інших конфесій. Зміцненню співробітництва між конфесіями має слугувати міжконфесійний діалог, організацію якого повинна брати на себе держава. Ідеться про розвиток релігійного різноманіття, а не про керований конфесійний плюралізм.

Дотримання плюралізму стосується свободи слова, діяльності засобів масової інформації (далі – ЗМІ), свободи політичної діяльності, чинниками обмеження яких можуть бути лише визначені судом факти розпалювання етнічної ворожнечі, пропаганди насильства, сепаратизму, повалення конституційного ладу та інші випадки, передбачені ст. 110 Кримінального кодексу України. Однак Інститут Медіа Права та Неурядова міжнародна організація «Freedom House» виступили із заявами, що це створює загрозу для діяльності ЗМІ й громадських організацій в Україні. Президент «Freedom House» Д. Крамер зазначив, що не збережено баланс між безпекою та правами людини, що дає Раді національної безпеки і оборони драконівські повноваження щодо обмеження діяльності ЗМІ й телекомунікаційних мереж на розмитих критеріях і без належного нагляду [3].

З конституційним правом на «свободу світогляду» (ст. 35 Конституції України) корелює право на «свободу від втручання в особисте життя» (ст. 32 Конституції України), право на «свободу об'єднання в політичні партії та громадські організації». Згідно з даними Державної статистичної служби з 1995 р. кількість легалізованих об'єднань громадян зросла майже у 80 разів та на початок 2014 р. налічувала 67 155 об'єднань і 599 громадських спілок [4, с. 146].

Згідно з даними Центру О. Разумкова спільно з Фондом «Демократичні ініціативи» імені

І. Кучеріва з 2008 р. до 2013 р. громадянська активність українців зростала в 2 рази [5]. Київські події листопада 2013 р. – лютого 2014 р. активізували навіть пасивних українців. Чинниками зростання активності стали дії попередньої влади, особливо прийняття «законів 16 січня», що радикалізувало вуличні (майданні) протести проти авторитарно-олігархічного режиму В. Януковича як режиму «недотиранії» (за визначенням М. Шелії).

Гуманітарна катастрофа 2014 р., недовіра до влади підвищують вірогідність продовження протестів. Залишається неоднозначним ставлення населення до питань щодо форми територіально-політичного устрою, статусів мов і культур у державі, ідеологізації й етнізації соціального середовища, інтеграційних пріоритетів держави тощо.

Незважаючи на високу активність, оцінка громадянами власної здатності впливати на суспільні процеси є невисокою: погодилися із тим, що мають вплив, лише 13,7% опитаних. Спостерігаються патерналістські очікування більшості громадян України, які займають позицію спостерігачів, здійснюючи «диванний» протест у соціальних мережах, уникаючи демонстрації власної позиції. Редактор громадсько-політичного видання «Правий поступ» О. Машлай зазначає: «Ми – українці <...> звикли, що хтось за нас зробить» [6].

Проте освітні й культурно-виховні об'єднання разом з об'єднаннями охорони пам'яток, історії та культури складають форму діяльності етнокультурних спільнот. Їх розвиток демонструє статистика: якщо в 1990 р. в Україні було 84 такі організації, у 1995 р. – 260, то в 2010 р. – уже понад 1 500, 33 з яких мали всеукраїнський статус [7].

В Україні діє понад 1 200 громадських товариств національних меншин, понад 30 центрів національних культур. Держава орієнтується на розвиток міжкультурної взаємодії, підтримуючи організацію культурно-мистецьких акцій. За наказом міністра культури від 6 червня 2014 р. розпочато формування культурних проектів під назвою «Взаєморозуміння», які отримують підтримку з державного бюджету.

Ознакою плюралізації є ставлення населення до полілінгвізму, а в умовах України це питання реалізації Європейської хартії регіональних мов або мов національних меншин. Мовне питання постає в двох формах: як визнання природного права народу на мовну єдність та як право громадянина на збереження власної мови як засобу повсякденного спілкування.

У 1997 р. В. Темненко запропонував покласти в основу «природної регіоналізації» України «мовний індекс українців» – відсоток українців,

які вважають українську мову рідною. Відповідно, виділялись три групи територій:

1) 14 областей, 21 млн громадян із високим рівнем індексу(понад 95%);

2) 8 областей і м. Київ, 20 млн громадян із середнім показником;

3) 2 області (Донецька і Луганська) і Крим – 11 млн громадян із низьким показником (50–65%) [8, с. 27–28].

Е. Вілсон розподілив суспільство на російськомовних росіян (22%), російськомовних українців (33%) та україномовних українців (40%) замість розподілу на етнічних росіян та українців. При цьому були «загублені» інші етнічні групи в Україні. Коментуючи такий розподіл, І. Прибуткова зазначила, що в Україні етнонаціональна й мовна більшість не співпадають [9, с. 62]. На Півдні та Сході України україномовне населення є «меншиною в меншині».

Згідно з переписом 2001 р. в Україні російська мова визнавалась «рідною» майже для однієї третини (29,6%) населення країни. У 2014 р., за даними Центру О. Разумкова, за українську мову як єдину державну виступають 91,8% жителів Західної України, 83,3% Центру України, 50,2% жителів Півдня України (43,7% жителів Півдня України підтримують ідею двох державних мов). На Сході України 52,7% виступають за дві державні мови, а 44% – за єдину українську державну мову [10].

У розвитку освіти в Україні враховуються інтеграційні процеси, що відбуваються в країнах Європейського Союзу. Прикладом є діяльність Центру освітніх досліджень та інновацій ОЕСР, утвореного в 1968 р., спільні дії країн Європейського Союзу щодо реалізації програм із професійного навчання, вищої й загальноосвітньої школи, які набули авторитету в Україні («Сократ», «Леонардо да Вінчі», «Молодь»). У Білій книзі національної освіти вказано: «Удосконалення освітньо-виховного процесу має розглядатись у контексті виховання громадянина-патріота, яке здійснюється завдяки формуванню духовної єдності населення України, формуванню толерантного ставлення до інших» [11, с. 143].

Згідно з даними статистики 2 млн дітей навчались в Україні мовами меншин. За даними Міністерства освіти і науки України на 2015 р. у загальноосвітніх навчальних закладах навчання здійснювалось 10 мовами, зокрема 8 мовами національних меншин; вивчалась 31 мова, у тому числі 19 мов національних меншин. В Україні діяло 16,3 тис. освітніх закладів з українською мовою навчання (у них навчалось 3,4 млн осіб), 1,2 тис. з російською мовою навчання (у них навчалось 694 тис. осіб), 82 з румунською мовою навчання (у них навчалось 18 тис. осіб), 66 з угорською мовою навчання (у них навчалось

15 тис. осіб), 15 із кримськотатарською мовою навчання (у них навчалось 5,4 тис. осіб), 6 із молдовською мовою навчання (у них навчалось 3,2 тис. осіб), 5 із польською мовою навчання (у них навчалось 1,5 тис. осіб), 1 з англійською мовою викладання [12, с. 64–65]. Ці дані ілюструють факт, що в Україні забезпечено право національних меншин на задоволення освітніх потреб рідною мовою, збереження їх ідентичності, а також відбувається процес подальшої плюралізації в цьому напрямі.

Інформаційні потреби задовольняють 169 видань, які виходять мовами меншин, з них 46 є загальнодержавними. До парламентської газети «Голос України» додатками виходять «Роден край» (для болгар), «Дзєнник Кійовскі» (для поляків), «Конкордія» (для румунів), «Арагац» (для вірмен), «Єврейські вісті» (для євреїв), «Голос Криму» (для татар). Що стосується останнього видання, то у зв'язку з тимчасовою окупацією Криму його фінансування з державного бюджету України призупинено з 25 квітня 2014 р. [13].

Згідно з резолюцією Комітету Міністрів Ради Європи основні виклики в Європі назрівають у галузі освіти та культури. Особливого значення набуває виховання толерантності. У ст. 4.2 Декларації принципів толерантності, прийнятої ООН у 1995 р., проголошується: «Виховання в дусі толерантності варто розглядати як імператив. Політика в галузі освіти має сприяти покращенню взаєморозуміння як між людьми, так і між групами та націями» [14, с. 231].

Дослідники визнають, що Україна є нетиповою багатоетнічною країною з багаторівневою структурою меншин та іммігрантів. Серед областей України варто виокремлювати багатоетнічні й багатокультурні, фактично моноетнічні з двомовною культурою, біетнічні з мономовною культурою.

Отже, українське суспільство є багатоскладовим і багатокультурним. Тому плюралізм у всіх сферах життєдіяльності, міжкультурний діалог і полікультурність, толерантність повинні отримати ідейне й політичне обґрунтування в Україні задля її стабільності.

Водночас в умовах внутрішньої політичної кризи, посилення зовнішньополітичних впливів та у зв'язку із загрозою зростання інспірованих ззовні автономістських і сепаратистських настроїв Україна намагається зберегти національну єдність, запроваджуючи суспільно-політичну «моду» на українське як етнонаціональне. Отже, очевидними є зрушення на користь запровадження асиміляційної моделі інтеграції су-

спільства з його плюралізмом і традиційністю водночас.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бергер П. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания / П. Бергер, Т. Лукман ; пер. Е. Руткевич. – М. : Медиум, 1995. – 323 с.
2. Україна в цифрах 2014 р.: статистичний збірник / за ред. О. Осауленка ; відп. за випуск О. Остапчук. – К. : Державний комітет статистики, 2015. – 250 с.
3. Правозахисники: закон про санкції дозволить українській владі ввести цензуру // Новини Радіо Свобода. – 2014. – 12 серпня. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.radiosvoboda.org/content/article/26527672.html>.
4. Україна в цифрах 2014 р.: статистичний збірник / за ред. О. Осауленка ; відп. за випуск О. Остапчук. – К. : Державний комітет статистики, 2015. – 250 с.
5. Чи можете Ви сказати, що залучені до активної громадської діяльності? (динаміка 2008–2013 рр.): соціологічне опитування Центру досліджень О. Разумкова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=367.
6. Машлай О. Сторінка редактора / О. Машлай // Громадсько-політичне видання «Правий поступ». – 2010. – № 16. – С. 3.
7. Перелік Всеукраїнських громадських організацій національних меншин // Урядовий портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.loga.gov.ua/oda/about/depart/religion/activity/net-nat-m/>.
8. Темненко В. Три Украины / В. Темненко // Таврические ведомости (журнал). – Симферополь, 1997. – № 1. – С. 27–28.
9. Прибиткова І. У пошуках нових ідентичностей: Україна в етнорегіональному вимірі / І. Прибиткова // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2001. – № 3. – С. 58–66.
10. Результати соціологічного дослідження «Ставлення громадян України до актуальних проблем внутрішньої і зовнішньої політики держави» від 1 липня 2014 р. / Центр соціологічних досліджень О. Разумкова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://razumkov.org.ua/ukr/news.php?news_id=490.
11. Біла книга. Сили змін та вектори руху до нової освіти України / упор. В. Громовий. – К. : Міжнародний благодійний фонд «Україна – 3000», 2009. – 156 с.
12. Освіта в Україні – 2012: інформаційно-аналітичний звіт про діяльність Міністерства освіти і науки, молоді і спорту у 2012 р. / уклад. : О. Удод та ін. – К., 2013. – 416 с.
13. Муталупова З. «Голос Крима» лишен финансированія / З. Муталупова // Голос Крима. – 2014. – 25 апреля. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.goloskrima.com/index.php?cat=6>.
14. Давид р. Основные правовые системы современности / р. Давид ; пер. с фр. и вступ. статья В. Туманова. – М. : Прогресс, 1988. – 496 с.